

بانک های توسعه ای از پیدایش تا تکامل

از نظر فرهنگ لغات و راهنمای قانون بین الملل، بانک توسعه ای به بانکی اطلاق می شود که اقدام به تامین مالی برای توسعه اقتصادی منطقه ای از یک کشور، کل کشور، منطقه ای از جهان و یا کل جهان می کند. از این منظر، بانک های توسعه ای موسساتی مالی و اعتباری هستند که عمدتاً به تجهیز منابع مالی بلندمدت و کم هزینه اقدام می نمایند تا آنرا توسط خود، دیگران یا مشترکاً، در راستای اهداف برنامه های توسعه اقتصادی کشور به نحو مطلوبی در فعالیتهای تولیدی سرمایه گذاری کنند.

وظایف، نقش ها و فعالیتهای بانک های توسعه ای را اساساً می توان در ارتباط با فرایند توسعه اقتصادی با هدف تسهیل و تسریع روند توسعه اقتصادی و هدایت سرمایه گذاری ها در امر توسعه تبیین کرد. در راستای این هدف این موسسات کلی، انجام دو وظیفه زیر را بر عهده دارند:

۱) وظایف مالی که عمدتاً دلالت بر نقش واسطه گری مالی (تجهیز و تخصیص وجوه) دارد. از این منظر، بانک های توسعه ای نوعی راهبرد معطوف به نهاد بنگاه را در مد نظر قرار می دهند و علاوه بر تامین مالی بلندمدت طرح های کارآفرینان، ارائه مشاوره های تخصصی به آنها را نیز عهده دار می شوند.

۲) وظایف غیر مالی که شامل کلیه اموری است که موسسات عمدتاً به منظور تشویق و توسعه بخش خصوصی، به ویژه تقویت کارآفرینان و ارتقای رقابت در بازار بعهده می گیرند. این نوع فعالیت ها عمدتاً با عنوان راهبرد معطوف به بازار قابل طرح هستند. از جمله این وظایف توسعه ای که به نوعی از وظایف مالی آنها مجزا نیست، می توان به موارد زیر اشاره نمود:

● ارزیابی طرح های سرمایه گذاری از جنبه اقتصادی، فنی، مدیریتی، مالی و حقوقی و نظارت بر

اجرای طرح های مصوب.

● ارائه خدمات مشاوره مدیریتی، اقتصادی، فنی، مالی و حقوقی به مجریان طرح ها.

● کمک به شکل گیری کانون های تحقیق و توسعه (R&D) در بنگاه ها، از جمله واحدهای تحقیقات بازاریابی.

● کمک به اجرای استانداردهای فنی، مالی، بازاریابی و مدیریت نیروی انسانی.

● انجام پژوهش های اقتصادی، مالی و فنی در زمینه های مرتبط با وظایف و فعالیتهای موسسات مالی و توسعه ای.

● کمک به ایجاد یا تقویت نهادهای مورد نیاز جهت توسعه بخش خصوصی مانند بورس و سایر نهادهای بازار سرمایه، موسسات بیمه، شرکت های خدمات مدیریت و مهندسان مشاور، شرکت های طراحی مهندسی، سندیکاها و غیره.

● مشارکت در برنامه ریزی و سیاست گذاری های توسعه ملی و منطقه ای.

● هدایت سرمایه گذاری ها به سمت اولویت های راهبرد توسعه صنعتی یا سیاست های صنعتی.

ضرورت وجود بانک های توسعه ای

پیشینه تاریخی بانک ها و موسسات مالی و توسعه ای، به تجربه اروپای غربی و به دوره بعد از انقلاب صنعتی باز می گردد. کشورهای اروپایی برای صنعتی شدن و رسیدن به سطح کشور پیشتاز صنعتی، یعنی انگلستان، ناگزیر از اتخاذ روندی سریع بودند. تحقق این امر نیز مستلزم سرمایه گذاری های هنگفت در زمینه تاسیس شرکت های بزرگ و ایجاد امکانات زیربنایی بود. عدم توانایی نظام بانکداری تجاری وقت، ایجاد

◆ **وظایف غیر مالی بانک های توسعه ای، به ویژه تقویت کارآفرینان و ارتقای رقابت در بازار را ایجاب می کند**

◆ یکی از وظایف،
بانک‌های توسعه‌ای،
ارایه خدمات
مشاوره‌ای مدیریتی،
اقتصادی، فنی، مالی
و حقوقی به مجریان
طرح‌هاست

◆ هدف بانک‌های
توسعه‌ای، هدایت
سرمایه‌ها و تجهیز
منابع مالی و
کم‌هزینه برای
اجرای برنامه‌های
توسعه اقتصادی
است

در سایر کشورهای اروپایی که اشکال تکامل یافته بانک‌های قرن نوزدهم اروپا بودند، بانک‌های توسعه‌ای محسوب می‌شوند. با این حال، بانک‌های توسعه‌ای به نحوی منسجم‌تر، توسط بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه (International Bank for Reconstruction and Development) بعد از جنگ جهانی دوم، نظریه‌پردازی و حمایت گسترده‌تری شد. این بانک در اواخر جنگ جهانی دوم (سال ۱۹۴۴)، توسط کشورهای متفق و هم‌زمان با ایجاد صندوق بین‌المللی پول تاسیس شد. گفتنی است که هدف اولیه تاسیس این بانک، انجام اصلاحات مالی، ارزی و تجاری در دوره بعد از جنگ جهانی اول بود، ولی بعد از پایان جنگ جهانی دوم، بازسازی کشورهای آسیب‌دیده از جنگ، هدف اصلی بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه شد. این بانک که بعدها با گروه موسسات و شرکت‌های وابسته، نام "بانک جهانی" به خود گرفت. پس از اهداف اولیه، توسعه اقتصادی کشورها را در مد نظر قرار داد. به همین منظور، با هدف همساز کردن کشورهای در حال توسعه با بازار جهانی سرمایه‌داری دو دسته فعالیت شامل اعطای وام‌های سرمایه‌گذاری به کشورهای در حال توسعه عضو و ارایه خدمات تخصصی به این کشورها را در دستور کار خود قرار داد. از دیگر خدمات تخصصی ارایه شده توسط بانک جهانی، می‌توان به کمک به ایجاد و تقویت بانک‌ها و موسسات مالی و توسعه‌ای اشاره کرد.

عصر طلایی

در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰، شاهد شکل‌گیری بانک‌های توسعه‌ای متعددی در جهان هستیم. به همین دلیل، این دوره، عصر طلایی بانک‌های توسعه‌ای نام گرفت، چرا که آنها توانستند منابع بلندمدت هنگفتی را برای تامین مالی طرح‌های سرمایه‌گذاری و عمدتاً برای کشورهای در حال توسعه، تامین و تخصیص دهند. از جمله بانک‌های توسعه‌ای آسیایی که در این دوره تاسیس شده‌اند، می‌توان به بانک DBS سنگاپور (۱۹۶۸)، KDB کره جنوبی (۱۹۵۴)، BPMB مالزی (۱۹۷۳)، IFCT تایلند (۱۹۵۹)، DBP (۱۹۵۸)، BAPINDO اندونزی (۱۹۶۰)، JDB

موسسات مالی جدید و گرایش به سوی روش‌های جدید سازمان‌دهی و سرمایه‌گذاری در بانکداری را جهت پاسخگویی به نیازهای روزافزون ایجاد می‌نمود. این امر نه تنها منجر به هدایت پس‌اندازها به بخش صنعتی می‌گردید، بلکه در کنترل بنگاه‌ها و سازماندهی آنها از طریق مدیریت کارآمد، نقش کارایی را ایفا می‌نمود. از جمله این بانک‌ها می‌توان به بانک سوسیته ژنرال (Societe General) بلژیک (تاسیس در سال ۱۸۲۲)، موسسات مالی کردی فونسیه (Credit Foncier) و کردی موبیلیه (Credit Mobilier) در فرانسه (تاسیس در سال ۱۸۲۵) اشاره نمود که نقش بسزایی را در صنعتی شدن این کشورها ایفا کردند. این بانک‌ها و بانک‌های پیرو آنها، همگی نقش برنامه‌ریزان، کارآفرینان، وام‌دهندگان و به نوعی، نقش مدیران را بازی نمودند و برخی از نیازهای اقتصادی منطقه اروپا را از راه‌هایی چون تجهیز صنایع از سایر بانک‌ها و اشخاص و استفاده از سرمایه‌ها در جهت خرید سهام شرکت‌ها و اعطای وام‌های بلندمدت، تاسیس شرکت‌های جدید به منظور ایجاد امکانات زیربنایی، تجهیز معادن و احداث صنایع و ... تامین نمودند.

از اوایل قرن بیستم، بانک‌های توسعه‌ای در کشورهای مختلف اروپا با کمک و حمایت دولت‌ها ایجاد شدند و فعالیت آنها عمدتاً تجهیز منابع میان‌مدت و بلندمدت از منابع گوناگون و تخصیص آنها به بخش‌های اقتصادی، به ویژه صنعت بود. از این جمله می‌توان به بانک‌های اعتبارات صنعت بلژیک (۱۹۱۹)، بانک اعتبارات ملی فرانسه (۱۹۱۹)، بانک رهنی فنلاند (۱۹۲۴)، موسسه رهنی صنعتی مجارستان (۱۹۲۸)، بانک اقتصاد ملی لهستان (۱۹۲۱) موسسه ملی ایتالیا (۱۹۳۱)، موسسه بازسازی صنایع ایتالیا (۱۹۳۳)، شرکت توسعه صنعتی بانکداران انگلستان (۱۹۳۰) و هرشتل بانک هلند (۱۹۴۵) اشاره نمود. در واقع، این بانک‌ها و بانک‌های تقریباً مشابه

سرمایه‌گذاری موجه از نقطه نظر مالی و اقتصادی وجود دارد. این دیدگاه‌ها بانک‌های توسعه‌ای را بر آن داشت تا ضمن اعطای وام‌های مدت‌دار به عنوان محور اصلی فعالیت، در زمینه‌ها و رشته‌های دیگر نیز وارد شوند.

از سویی دیگر، توسعه تکنولوژی‌های نوین در گسترش فناوری‌های اطلاعات - که تجدید ساختار سازمان و استفاده از ابزارهای نوین و تخصص‌های جدید را ضروری نموده است - موجب شد تا بانک‌های توسعه‌ای برای تحرک بیشتر و تطبیق با شرایط جهانی، همواره به این دگرگونی‌ها توجه داشته باشند. در این مسیر، بانک‌هایی که توانستند با تحولات اقتصادی جهان همراه شوند، از میدان بدر شده‌اند. گفتنی است که امروزه در جهان بیش از ۵۵۰ بانک توسعه‌ای وجود دارد. این تعداد شامل ۳۰ بانک بین‌المللی و منطقه‌ای و بیش از ۵۰۰ بانک توسعه‌ای در ۱۸۵ کشور جهان می‌باشد. در جدول همراه، می‌توان برخی از مهمترین بانک‌های توسعه‌ای منطقه‌ای، اهداف و نوع فعالیت آنها را مشاهده کرد.

تحولات بانک‌های توسعه‌ای

اهم تحولات انجام شده در ساختار بانک‌های توسعه‌ای را می‌توان به صورت زیر جمع‌بندی نمود:

تحولات مربوط به تخصیص منابع (وام‌دهی):
 ● افزایش و توسعه خدمات تخصصی مشاوره و مدیریت.

- کمک به بازسازی شرکت‌ها.
- برنامه‌ریزی برای گسترش کارآفرینی.
- مشارکت موثر در توسعه بازارهای سرمایه.
- کمک به روند خصوصی‌سازی موسسات دولتی.
- تاکید هر چه بیشتر بر توسعه زیست محیطی.

تحولات مربوط به تجهیز منابع:

- تاکید هر چه بیشتر بر سوددهی و سلامت عملیات بانک.
- اتخاذ روش‌های اداره دارایی‌ها و بدهی‌ها و اجرای برنامه‌های کاهش خطرپذیری.
- استفاده از ابزارهای نوین مهندسی مالی در تجهیز منابع.

● اتکای هر چه بیشتر بر اعتبارات فراهم شده در بازارهای مالی.

- مدیریت بانکداری و سپرده‌پذیری.
- انتشار اوراق قرضه خارجی.
- اخذ وام‌های کوتاه، میان و بلندمدت از موسسات خارجی.

● تامین مجدد منابع مالی وام‌های اعطا شده.

● استقرار از بازار بین بانکی.

● انتشار اوراق قرضه داخلی (اوراق مشارکت).

به عنوان مثال، بانک توسعه صنعتی هندوستان که یکی از موسسات توسعه‌ای فعال در آن کشور است، منابع مالی خود را از روش‌های مذکور، بخصوص از طریق انتشار اوراق قرضه داخلی بلندمدت (بیش از ۴۵ درصد از کل منابع مالی) تامین نموده است. همچنین بانک صنعت و معدن در ایران، در سال ۱۳۸۳ بالغ بر دو هزار میلیارد ریال از طریق ابزار اوراق مشارکت تجهیز منابع

ژاپن (۱۹۵۱) و اعتبارات صنعتی (۱۹۵۶) و توسعه صنعتی و معدنی (۱۹۵۹) در ایران اشاره کرد.

با وجودی که دهه‌های میانی قرن بیستم را می‌توان دوره شکوفایی بانک‌های توسعه‌ای دانست. اما اواخر قرن بیستم مصادف با آغاز تحولاتی در ساختار و عملکرد بانکداری توسعه‌ای به حساب می‌آید. تحولات عمده اقتصاد بین‌المللی نیز در اواخر دهه ۱۹۷۰ و اوایل ۱۹۸۰ رخ دادند که شامل حرکت به سوی تجارت جهانی، گرایش به سوی اقتصادهای باز و تجربه تلخ برخی از کشورها در بانکداری توسعه‌ای - به علت برقراری فضای جدید اقتصاد بین‌الملل که منجر به بروز تحولاتی در بسیاری از بانک‌های توسعه‌ای گردید - بوده است. از جمله تحولات پدید آمده در بانک‌های توسعه‌ای در اواخر دهه ۱۹۷۰ و اوایل ۱۹۸۰، می‌توان به مواردی چون انحلال و ورشکستگی برخی از بانک‌های توسعه‌ای در اثر مشکلات مالی، تغییر ساختار برخی از بانک‌های توسعه‌ای و ادغام آنها در دیگر موسسات و تداوم فعالیت برخی از بانک‌های توسعه‌ای با مشکلات ساختاری اشاره کرد.

هدایتگر

اما برخی از بانک‌های توسعه‌ای، با درک شرایط زمان و اصلاح راهبردها و اتخاذ نقش‌های جدید و معقول، توانستند با موفقیت خود را با مقتضیات جدید تطبیق دهند. در واقع، این بانک‌ها به خوبی دریافته‌اند که وظیفه بانک‌های توسعه‌ای، فقط تامین مالی طرح‌ها نیست، بلکه آنها می‌توانند نقشی هدایتگر در پاسخگویی به نیازهای مایل اقتصادهای در حال توسعه پیدا کنند. به موازات، این بانک‌ها دریافته‌اند که تجهیز منابع با اتکای خود (از طریق بازار) و عدم وابستگی به یارانه‌های دولتی، برای بقای آنها حیاتی است.

در دو دهه اخیر هم با کاهش حمایت‌های مالی دولت‌ها و تحولات بازارهای بین‌المللی، بانک‌های توسعه‌ای دستخوش تحولات بنیادینی شده‌اند. اولین تحول، پذیرفتن این نکته است که ایفای نقش توسعه به معنای برخورداری از سودآوری پایین نیست. همچنین این بانک‌ها دریافته‌اند که همواره زمینه‌های مختلف برای

◆ از اوایل قرن بیستم، بانک‌های توسعه‌ای در کشورهای مختلف اروپا با کمک و حمایت دولت‌ها ایجاد شدند و فعالیت آنها عمدتاً تجهیز منابع میان‌مدت و بلندمدت از منابع گوناگون و تخصیص آنها به بخش‌های اقتصادی، بویژه صنعت بود

تحولات مربوط به تجدید ساختار سازمانی بانک:

- تجهیز منابع مالی (وقتی که کمک مالی دولت‌ها به توسعه کاهش می‌یابد، جذب منابع مالی بخش خصوصی و منابع خارجی بیشتر مورد توجه بانک‌های توسعه‌ای قرار می‌گیرد)
- تبدیل شدن به واسطه تجاری.
- سازمان دهی مجدد و ایجاد تنوع در فعالیت‌ها.
- گسترش نقش در توسعه بخش خصوصی، سیستم‌های مالی و بازارهای سرمایه.
- حرکت به سمت جذب منابع بخش خصوصی داخلی و خارجی.
- تاکید بر سودآور بودن فعالیت بانک.
- حفظ موقعیت رقابتی از طریق بکارگیری ابزارهای کنترل و مدیریت ریسک.

نقش دولت

در این میان، انتظارات بانک‌های توسعه‌ای از دولت را می‌توان به شرح زیر خلاصه نمود:

- (۱) اعمال مدیریت کلان اقتصادی و مالی.
- (۲) ایجاد هماهنگی بین بنگاه‌های مالی عمده.
- (۳) بسترسازی و ایجاد محیطی که عملیات تامین منابع مالی را میسر می‌سازد، از جمله ایجاد مبانی قانونی مستحکم، وضع مقررات احتیاطی و جبرانی، حمایت از حقوق مالکیت و انتقال آن، استاندارد کردن اصول حسابداری، تقویت شرکت‌های حسابرسی، اعلام اطلاعات مالی و شفاف‌سازی و اطلاع‌رسانی به جامعه.

یکی از

رہیافت‌های تازه این است که ایفای نقش توسعه‌ای از سوی بانک‌های توسعه‌ای، به معنای برخورداری از سود پایین نیست

مهم ترین اهداف بانک‌های توسعه‌ای بین‌المللی

نام	تاسیس	اهداف	نحوه فعالیت
بانک توسعه بین‌المللی آمریکا (IADB)	۱۹۵۹	توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورهای آمریکای لاتین	ایفای نقش اساسی در انتقال سرمایه از سایر نقاط جهان به آمریکای لاتین و حضور در بازارهای سرمایه و تامین مشترک هزینه‌ها برای طرح‌ها با بانک‌های خصوصی منطقه و بانک‌ها و موسسات مالی خارج از منطقه
بانک توسعه آسیایی (ADB)	۱۹۶۴	کمک به رشد اقتصادی و همکاری اقتصادی بین‌المللی آسیایی و معالک آسیایی شرقی دور و مشارکت در فرآیند توسعه اقتصادی ملل منطقه	اعطای تسهیلات به طرح‌های توسعه آفریقایی به خصوص در زمینه‌های ایجاد بانک‌های توسعه‌ای در کشورها و منطقه، فعالیت‌های کشاورزی، کشت و صنعت، نیرو، صنایع، مواد معدنی، حمل و نقل، ارتباطات، تامین آب و توسعه شهری و بهداشتی
بانک توسعه آفریقایی (AFDB)	۱۹۶۴	یافتن راه حل‌هایی برای رفع فشارهای اقتصادی کشورهای تازه آفریقا	اعطای وام به بانک‌های توسعه کشورهای تازه آفریقا، دولت‌ها و سازمان‌های دولتی کشورهای عضو، مشارکت در خرید سهام، ضمانتنامه، سرمایه‌گذاری در طرح‌ها در محدوده تازه آفریقا، تجهیز منابع اجرای طرح‌هایی که مشترکاً در یک کشور یا چند منطقه به اجرا در می‌آیند
صندوق توسعه آفریقایی (AFDF)	۱۹۷۳	کمک به بانک توسعه آفریقایی در دستیابی به اهداف آن	انجام مطالعات و تحقیقات لازم، پیش از سرمایه‌گذاری در طرح‌ها
بانک سرمایه‌گذاری اروپایی (EBI)	۱۹۵۸	متعادل سازی توسعه جامعه اروپایی	اعطای وام و صدور ضمانتنامه
صندوق توسعه اروپایی (EDF)	۱۹۵۸	گسترش تجارت و کمک اقتصادی بین کشورهای EEC	اعطای وام و کمک‌های فنی و بلاعوض و تامین منابع مالی مورد نیاز طرح‌های مورد تأیید در کشورهای که با جامعه اقتصادی اروپا بیشتر در ارتباط هستند.
بانک توسعه اسلامی (OIB)	۱۹۷۵	توسعه اقتصادی و پیشرفت‌های اجتماعی در میان ملل و جوانب اسلامی	مشارکت در سرمایه‌گذاری و اعطای وام و کمک‌های فنی، تامین وجوه مورد نیاز تجارت خارجی و ارایه شیوه‌ها، اجاره به شرط تسهیل و در بسیاری از تسهیلات اعطایی

استخراج و تنظیم: ماهنامه «اقتصاد ایران» با استفاده از گزارش‌های بین‌المللی. ماخذ: نشریه اقتصاد ایران، بهمن ۸۵.